

Kompýuter urşy

Category: Haýwanat dünýäsi, Kitapcy, Ylym we tehnologiýa

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Kompýuter urşy KOMPÝUTER URŞY

Ylmyň we tehnikanyň gün geldigiçe ösýändigigi, kämilleşýändigigi her birimize aýan bolsa gerek. Hatda bu ugurda asyrymyzyň başyndadyr ortasynda ençeme adamlaryň heniz hyýallarynda hem bolmajak derejelere ýetildi, uly-uly üstünlikler gazanyldy. Olaryň üsti bilen geljege seredip, gadymyýete aralaşyp bilindi.

Ynha, şolaryň iň meşurlarynyň biri-de kompýuter tehnikasydyr. Ýöne bu tehnikanyň beýlekilerden artykmaç tarapy hakykaty, takyk zatlary gözlöp tapmakdyr. Elbetde, hakykat rüstemdir, belentdir we beýikdir. Onuň nirede we haçan-da bolsa, her bir päsgelçiligi böwsüp orta çykjakdygy belli zat. Häzir hut şol döwür gelip ýetdi we özüniň netijesini hem görkezdi.

Edil häzirki wagtda sekuntda millionlarça amallary ýerine ýetirip bilýän super kompýuterler döredildi. Ol kompýuterleriň üsti bilen biri kosmos giňişligine aralaşyp bilýän korabllary dolandyrsa, ýene biri onuň üsti bilen goja zeminiň çuňluklaryndaky nebitdir gaz, altyndyr kümüş ýataklaryny tapyp bilýär. Ýene biri onuň üsti bilen uzaklardaky, ýagny ýeriň aýagujyndaky mähribanyny görse, ýene biri oňa tamdyra çörek ýapdyryp, nahar bişirdýär.

Ýöne her bir zadyň öz ýagysy bar diýleni... Biz bu ýerde janly-jandarlardyr jansyz barlyklaryň derdinden däl-de, eýsem ýokardaky gürrüňini eden, has dogrusy, tarypyny ýetiren kompýuterlerimiziň uçraýan dertleriniň üstünde gürrüň etmekçi. Ol hem ýaňy-ýakynda millionlarça adamyň içini juwladan, kompýuterleriň gutulgysyz belasy bolan virus keselidir. Bu kesel janly-jandarlarda bolşy ýaly, ýuwaş-ýuwaşdan däl-de,

eýsem birnäçe sekundyň içinde kompýuterlere uly zyýan ýetirýär, hatda işlemez ýaly getirýär.

Ine, şeýle wiruslar hem adamzat we haýwanat dünýäsinde gabat gelýän beýleki käbir keseller ýaly, hut adamyň öz eli bilen döredilýär. Şeýle wiruslaryň döredilip, internet arkaly dünýä ýaýradylmagyna kompýuter urşy ("siber savaş" – t.b.) diýip baha berse bolar. Şeýle etmek bilen, käbir adamlar başgalardan öç almagy maksat edinse, käbirleri özleriniň rüstemligini görkezmek isleýär.

Häzire çenli kompýuter wirusynyň iň elhençleriniň biri-de taýwanly Çen Ing-Hau tarapyndan döredilen "Çernobyl" wirusydyr.

► ÇERNOBYL WIRUSYNY DÖREDEN TAÝWANLY ÇEN ING-HAU BÜTIN DÜNYÄDEN ÖTÜNÇ SORAÝAR

"Çernobyl" wirusy bilen ýüz müňlerçe komýuterdäki maglumatlary bozan we onuň içindäki käbir möhüm enjamlary ulanylmaz hala getiren Çen Ing-Hau öz döreden programmasynyň munuň ýaly uly zyýan getirjekdiginden bihabar bolandygyny aýdyp, bütin dünýäden ötüňç sorady. Öz ýurdunda Derňew býurosy tarapyndan sorag edilen Çen asyl maksadynyň ýöntem antiwirus programmasyny satýan firmalardan öç almakdygyny aýdýar. Bütin dünýäde ýüz müňlerçe kompýuteri işlemez hala getiren Çen polisiýa işgärlerine beren beýannamasynda bu wirus programmasyny heniz talyпка döredendigini habar berdi. Habarlaşma inženeri bolan 24 ýaşly Çen şu wagt hökmany harby gullukda. Çekinjeň häsiýetli Çen wirus programmasyny Tating tehnologik instututynda talyпка döredendigini, emma ol wirusyň ýetiren zyýanyna diýseň gynanýandygyny aýdýar (ynanar ýaly zatmy?.. – t.b.)

Polisiýa işgärleri bolsa geçiren sorag işlerinden soň: "Ol jenaýatçy däl, çünki, häzire çenli hiç kim onuň üstünden arz etmedi. Eger günäli bolsa, arz ederdiler. Biziň-de bu wirus bilen baglanyşykly bilýän zatlarymyz daşary ýurt agentlikleriniň berýän habarlary" diýip, Çeniň günäsizdigini öňe sürýärler (diňe şunuň özi-de sizi iňkise giderse gerek... – t.b.) Emma Çen wirusy internet arkaly bilgeşleýin ýaýradanlygy üçin hem günäkärlenýär. Bu jenaýat işiniň jezasy bary-ýogy 3

ýyl. Taýwanda wirusyň ýetiren zyýanlary bilen baglanysykly polisiýa ýekeje arza hem gowuşmandyr.

1986-njy ýylda bolup geçen Çernobyl pajygasynyň bolan gününe gabat gelýän 26-njy aprelda öz güýjüne giren virus ätiýaçlyk çärelerini geçirmedik ýurtlara ýaramaz täsir etdi. Hytaý, Hindistan, Günorta Koreýa, Bangladeş we Orta Gündogar ýurtlary göçürme ýazgylaryň giňden ýaýran we antiwirus programmalarynyň kän bir ulanylmaýan ýerleri hökmünde tanalýar.

"Çernobyl" wirusyny döreden Çen haýsydyr bir şikaýat esasynda günäkärlenmeýändigini üçin Taýwanda ony sorag etmek bilen çäklenilse, mundan birnäçe aý ozal ABŞ-da "Melissa" wirusyny döreden Dawid Simiç derrew göz astyna alyndy. Sorag edilmegi dowam edýän Simiçiň günäkärliigi belli bolsa, 40 ýyl tussaglykda saklanar.

► "ÇERNOBYL" WIRUSY HAÝSY DÖWLETLERE NÄÇERÄK ZYÝAN ÝETIRDIKÄ?

■ Hytaý:

Resmi maglumatlara görä 100 müňden gowrak kompýuter wirusyň täsirine uçrapdyr.

■ Günorta Koreýa:

Belli bir resmi maglumat ýok. Emma wirusyň 250 müň şahsy kompýutere täsir edendigi we 250 million dollarlyk zyýan ýetirendigi çaklanýlar.

Komýuterlerdäki bahasy hiç bir zat bilen ölçenilip bilinmejek gymmatly maglumatlar bolsa diýseň kändir. Sud işlerine degişli käbir delilleriň we tutaryklaryň şol virus zerarly ýok bolandygy hem habar berilýär.

■ Hindistan:

30 müňden gowrak kompýutere zyýan ýetipdir. Olaryň içinde industriýa pudaklaryna, banklara we maliýe guramalaryna ummasyz zyýan ýetendigi ýörite hünärmenler tarapyndan habar berilýär.

■ Türkiýe:

Banklar, howpsuzlyk gullugy, harby mekdepler, TRT (Türkiýäniň döwlet telewideniýe we radioýaýlymlar birleşigi), resmi we hususy guramalarydyr şereketler-de wirusdan öz "paýlaryny" aldy. Anyk we resmi maglumat ýokdugyna garamazdan, onuň 300 müňe ýakyn komýuteriň içindäki maglumatlary ýok edendigi çak edilýär.

■ Birleşen Arap Emirlikleri:

Ýurtdaky kompýuterleriň 5-10 prosentiniň zyýan çekendigu habar berilýär.

■ ABŞ:

Ýurduň käbir sebitlerine öz täsirini ýetiripdir.

Onçakly uly bolmasa-da, biziň ýurdumyzdaky kompýuterleriň-de ýüzlerçesi "Çernobyl" wirusyndan "paýyny" aldy. Bu wirusyň beýleki wiruslardan tapawutly tarapy kompýuterlere internetiň üsti bilen girip, öz bellenen wagty gelip ýetýänçä, güýje girmän, gizlenip ýatmagydyr. Ol kompýuterlerdäki sagat programmasyna görä taýýarlanyp, 26-njy aprelde sagat 00:00-da güýje girdi. Şonuň üçin-de bu wirus giren kompýuterine edil şol wagt açyk duran-da bolsa, öçürilgi-de bolsa öz täsirini ýetirdi.

"Adalat" gazetini, 1999 ý.

Hanguly GULLYN. Ylym we tehnologiýa